

dr Zorica Mršević

Nasilje i mi – domaće nasilje u Republici Srpskoj

Beograd 2014

Dr Zorica Mršević
Nasilje i mi – domaće nasilje u Republici Srpskoj

Završna studija jednogodišnjeg projekta koji su realizovale asocijacije Ženski centar Trebinje i
Lara Bijeljina: „Pravna regulativa tretmana žrtava domaće nasilja u Republici Srpskoj“
Legal Regulation in the Republic of Srpska that treats victims of domestic violence

U realizaciji ove studije učestvovala su i članice Ženskog centra Trebinje i Lara Bijeljina:
Ljiljana Čičković
Radmila Žigić
Lana Jajčević
Nurka Babović
Edita Ostojić

Projekat je bio podržan od strane Open Fund Society, Budapest

Ovaj tekst je nastao takođe i kao deo projekta na kome je autorka angažovana:
Društvene transformacije u procesu evropskih integracija - multidisciplinarni pristup,
koji je finansiran od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije
u periodu 2011-4, br. III 47010.

Saradnik na projektu:
Bojan Perović

Izdavač:
Institut društvenih nauka
Beograd, Kraljice Natalije 45
Telefon: +381 11 361 60 02
Faks: +381 11 361 40 67

Za izdavača:
dr Mirjana Rašević

Recenzentkinje:
Prof. dr Marijana Pajvančić
Prof. dr Nevena Petrušić
Prof. dr Mirjana Rašević

Priprema i štampa
Newspress Smederevo
e-mail : info@newpress.co.rs

Tiraž: 200

ISBN 978-86-7093-156-5

SADRŽAJ

Zorica Mršević	
Uvod	7
O projektu	11
Radmila Žigić	
Zorica Mršević	
Ljiljana Čičković	
NASILJE U PORODICI – OBIM I KARAKTER POSMATRANE POJAVE U REPUBLICI SRPSKOJ	17
Rasprostranjenost i učestalost nasilja nad ženama	17
Faktori rizika	20
Analiza izveštavanja štampanih medija o domaćem nasilju	20
Izabrani najnoviji medijski predstavljeni slučajevi po kriterijumu reprezentativnosti za pojedine oblike domaćeg nasilja u Republici Srpskoj	23
Slučajevi u 2013.g sa smrtnim ishodom	23
April	23
Avgust	24
Oktobar	25
Femicid praćen samoubistvom ženoubice	25
Novembar	25
Slučajevi porodičnog nasilja u Republici Srpskoj u 2013.g, fizičko nasilje, pokušaji ubistva	26
Januar	26
Juni	27
Novembar	28
Decembar	28
Slučajevi porodičnog nasilja, nad majkama od strane sinova u Republici Srpskoj u 2013.g, ubistva, i fizičko nasilje	29
Juni	29
Slučajevi porodičnog nasilja u Republici Srpskoj u 2014	30
Januar	32
Femicid sa samoubistvom ubice	30
Februar	31

Radmila Žigić

ANALIZA SUDSKE PRAKSE U KRIVIČNOM PROCESUIRANJU NASILJA U PORODICI ILI PORODIČNOJ ZAJEDNICI PRED SUDOVIMA U REPUBLICI SRPSKOJ 33

I Uvod	33
II Krivično-pravni okvir za sankcionisanje nasilja u porodici	34
III Analiza presuda	38
1. Osnovni podaci o počiniocima krivičnih djela i žrtvama/oštećenima	38
1.1. Počinioci nasilja/krivičnih djela	38
1.2. Žrtve	39
2. Dužina trajanja sudskog postupka	41
3. Činjenični opis i kvalifikacija djela	43
4. Nasilje učinjeno nad/pred djecom	47
5. Primjena procesnog prava	48
5.1. Pravni okvir Republike Srpske	48
5.2. Rezultati analize	50
5.2.1. Sporazum o priznanju krivice i skraćeni postupak	50
5.2.2. Učešće žrtava, materijalni dokazi i svjedoci	51
6. Sankcije	54
6.1. Obrazloženja sankcija	56
6.2. Obeštećenje žrtve	57
IV Zaključna razmatranja	58
V Preporuke	59
Izvori i literatura	60

Lana Jajčević

ANALIZA ZAKONA O ZAŠTITI OD NASILJA U PORODICI 63

O Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici	63
Zaštitne mjere u Republici Srpskoj	66
Podzakonski akti za sprovođenje zaštitnih mjera	68
Zaštitne mjere koje su u nadležnosti Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite RS-a	70
Novi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici	71
Novodoneti podzakonski akti	72

Zorica Mršević

FUNKCIONISANJE NEKIH INSTITUTA 75

1. Sigurne kuće	75
2. Domaće nasilje između prekršajnog i krivičnogpravnog sankcionisanja	78
3. Zaštitna mjera obaveznog društveno korisnog rada u korist lokalne zajednice	81
4. Savet za suzbijanje nasilja u porodici i porodičnoj zajednici	82
5. Besplatna pravna pomoć	82

Zorica Mršević

**INTERVJUI U SUDOVIMA, JAVNIM TUŽILAŠTVIMA, POLICIJI,
CENTRIMA ZA SOCIJALNI RAD VOĐENI TOKOM 2013.G. 85**

Shvatanja sudija o nasilju	86
Shvatanja lica ispitanih u javnim tužilaštvima o nasilju.	88
Shvatanja lica ispitanih u policiji o nasilju	90
Shvatanja lica ispitanih u centrima a socijalni rad o nasilju	91
Shvatanja sudija o zakonima.	94
Shvatanja lica ispitanih u javnim tužilaštvima o zakonima	98
Shvatanja lica ispitanih u policiji o zakonima	99
Shvatanja lica ispitanih u centrima za socijalni rad o zakonima	101
Shvatanja sudija o zaštinim merama.	105
Lica ispitana u javnim tužilaštvima o zaštinim merama	106
Lica ispitana u policiji o zaštinim merama	107
Lica ispitana u centrima za socijalni rad o zaštinim merama	108
Shvatanja sudija o proceduralnim pitanjima.	109
Lica ispitana u javnim tužilaštvima o proceduralnim pitanjima.	111
Lica ispitana u policiji o procedurama	112
Lica ispitana u centrima za socijalni rad o procedurama	117
Shvatanja sudija o institucijama	118
Shvatanja lica ispitanih u javnim tužilaštvima o institucijama	120
Shvatanja lica ispitanih u policiji o institucijama	121
Shvatanja lica ispitanih u centrima za socijalni rad o institucijama	121
Shvatanja sudija o nevladinim organizacijama.	125
Shvatanja lica ispitanih u javnim tužilaštvima o nevladinim organizacijama	126
Shvatanja lica ispitanih u policiji o nevladinim organizacijama.	126
Shvatanja lica ispitanih u centrima za socijalni rad o nevladinim organizacijama.	127
Shvatanja sudija o edukaciji na temu domaćeg nasilja.	128
Shvatanja lica ispitanih u javnim tužilaštvima o edukacijama	129
Shvatanja lica ispitanih u policiji o edukaciji na temu porodičnog nasilja.	129
Shvatanja lica ispitanih u centrima za socijalni rad o edukacijama na temu domaćeg nasilja.	129
Zaključci intervjuja	130
1. Prevencija	130
2. Krivično gonjenje i kažnjavanje učinilaca	131
3. Zaštita žrtava.	131
4. Integrisane politike (koordinisan, multisektorski pristup problemu)	133

Nurka Babović

Edita Ostojić

ISTRAŽIVANJE FENOMENA NASILJA U PORODICI 135

Uvod	135
Konfuzija oko kriterija o nasilju kod žrtve nasilja	135
Odrastanje u porodici u kojoj se događalo nasilje	136
Rodno specifični odgoj	137
Sistem mehanizama psihološkog nasilja kome počinitelj izlaže žrtvu	138
Reakcije neposrednog okruženja	138
Neadekvatne i neprofesionalne reakcije pomagača u institucijama sistema	139
Zaključak	144

Zorica Mršević

Ljiljana Čičković

**PREPORUKE PROJEKTA „PРАВNA REGULATIVA TRETMANA
ŽRTAVA DOMAĆEG NASILJA U REPUBLICI SRPSKOJ“ 147**

Conclusions (in English) 153

ANEKSI

ANEKS 1

ISKUSTVA – PRIČE ŽENA KOJE SU PREŽIVELE NASILJE	161
---	-----

ANEKS 2

Reference	192
---------------------	-----

UVOD¹

Život bez nasilja je osnovno ljudsko pravo, koje podrazumeva zaštitu svakog ljudskog bića od nasilja. Ono kao da ne važi za žene, zbog još uvek postojeće faktičke patrijarhatne², arhaične društvene organizacije³, dakle za više od polovine svetske populacije⁴. Naime, svakoga dana žene celoga sveta su tučene, seksualno zlostavljane i zloupotrebijavane, silovane, eksploatisane, prisiljavane na trudnoću i porođaj, prodavane i preprodavane, naterivane u zavisnost od droga i alkohola, prisiljavane na prostituciju sve do smrti, izlagane beskrajnoj psihološkoj torturi kod svojih kuća, na radnim mestima, praktično svuda gde se nalaze. Žrtve nasilja nisu samo one neposredne, njihove žrtve su sve žene koje se na taj način, zbog nespremnosti društva da ih adekvatno zaštiti, drže u potčinjenosti, strahu, neizvesnosti⁵. Sva društva Balkana karakteriše visok nivo i visoka tolerancija prema nasilju uz koje se javlja i stalno prisutna promocija nasilja u javnom prostoru (u medijima i masovnoj kulturi)⁶, i druge pojave, kao npr. neadekvatnost i neblagovremenost institucionalne reakcije na tu vrstu nasilja i podrške i zaštite žrtava, visoke stope femicida i sl.

Posledice nasilja nad ženama ogledaju se u narušavanju fizičkog integriteta do gubitka života i smatra se da ono predstavlja glavni uzrok smrti i povreda žena starih između 15 i 44 godine. Smatra se da je nasilje nad ženama češći uzrok smrti, nego saobraćajne nesreće, maligne bolesti i malarija. Povrh toga, psihičke i socijalne posledice su podjednako štetne kao i društvena osuda žena koje su pretrpele seksualno i domaće nasilje, što sve stavlja žene sveta u neverovatno ranjivu poziciju i ugrožava dobrobit porodica, uništava zajednice i koči ekonomski razvitak naroda. Ujedinjene nacije izveštavaju da je najmanje jednom u svom životu najmanje svaka treća žena širom sveta pretučena, silovana, ili na neki drugi način zlostavljana.⁷

1 Mršević Z., (2014), *Nasilje i mi – ka društvu bez nasilja*, Institut društvenih nauka, Beograd, str. 55

2 Termin patrijarhatni podrazumeva princip arhaične organizacije društva u kojoj su fiksirane nejednakost i oštra pravila odnosa među polovima/rodovima.

3 Radulović, L. (2009) *Pol/rod i religija, Konstrukcija roda u narodnoj religiji Srba*, Beograd, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, str 104.

4 Carmen Vives-Cases, Gaby Ortiz-Barreda, Diana Gil-Gonzalez, u:

Mapping violence against women laws in the world: an overview of state commitments, Public Health Research Group, University of Alicante, Alicante, Spain; CIBER Epidemiología y Salud Publica (CIBERESP), Spain; Observatory of Public Policies and Health, Spain

<http://jech.bmj.com/content/64/6/474.extract>

Pristupljeno 29 oktobra 2010

5 Mršević Z., *Nasilje i mi – ka društvu bez nasilja*, Institut društvenih nauka, Beograd 2014.

6 Mršević Z., *Kvalitativna analiza medijskog izveštavanja o nasilju nad ženama u Srbiji*. Beograd, Program Ujedinjenih nacija za razvoj. 2013

7 World Pulse's online community and newswire where grassroots women leaders and supporters of women's initiatives from over 150 countries.

Žensko trpljenje nasilja je duboko uvreženo u običajima formiranom, očekivanom ponašanju žena. Svako društvo i kultura raspolaže kulturno normativnim standardima šta znači biti muškarac ili žena u datoj kulturi i s mehanizmima “učenja” i interiorizacije ovih standarda. Proces učenja polnih uloga pretpostavlja usvajanje proizvođenja ličnosti, u skladu sa postojećim normama, a sama ličnost se tretira kao pasivna, koja prima obrasce kulture, koja ih ne stvara⁸. Odgovor na pitanje zašto žene pristaju na društvene odnose koje ih deprivileguju, pa ne retko stavljaju u ulogu pasivne žrtve nasilja, je u činjenici da društveni konstrukt polova ženi pruža istovremeno izgled zadobijanja širokog dijapazona visoko cenjenih vrednosti, npr. materinstvo, seksualna privlačnost, epitet „prave žene“, „istinske ženstvenosti“ i sl. Dalje, u interesu žene, koja se inače socijalizuje za određene rodne uloge, je da se veže za najvažnije muškarce u njenom životu (oca, supruga, sina), jer samo preko njih može da učestvuje u društvenoj raspodeli moći i bogatstva.

U tom kontekstu treba sagledati takođe i „pristajanje“ na porodično nasilje i žensko nesuprotstavljanje istom⁹. Žena koja se buní, ne prihvata i odbacuje i tu, ženama namenjenu ulogu, suočava se sa osudom sredine, pa i svojih najbližih. A ako i kada muškarci i žene rade ono što se po stereotipima ne uklapa u njihove uloge, susreću se sa sumnjom društva u njihovu socijalnu kompetentnost kao muškaraca i žena. Narušavanju stereotipne rodne predstave preti se izopštavanjem. Individua je tako proizvod procesa porodične, religijske, školske, i dr. politika socijalizacije¹⁰.

Ipak, treba primetiti da ljudi nisu roboti koji igraju po pravilima, zatvoreni u statičku strukturu, već su takođe i strateški igrači, koji su u stanju da rade kreativno unutar granica socijalnih struktura¹¹. Zbog toga i jeste već decenijama u toku proces sociokulturnih promena statusa i uloga polova, transformacije obrazaca maskulnosti i femininosti, promene rodne i seksualne kulture ka egalitarnom nenasilnom, nediskriminativnom modelu. Neki elementi tradicionalnih obrazaca muškosti i dalje opstaju, jedan od njih je sigurno i „prihvatljivost“ porodičnog nasilja kao „privilegije“ muškarca uz paralelnu „dužnost“ žene da ga trpi. Takvi relikti dolaze u koliziju s realnim, aktuelnim promenama u društvu, s promenama u ženskim i muškim ulogama¹², ali i sve jasnije izraženim stavovima međunarodnih dokumenata, tela kao i relevantnih međunarodnih sudskih instanci, kao što i nedavne presuda Evropskog suda za ljudska prava donetih povodom porodičnog nasilja jasno dokumentuju.

Zbog toga je osnovno pravo žena da bude zaštićena od nasilja jer je nasilje ono što predstavlja najveći atak na njena ljudska prava, inače odavno priznata muškarcima. Posebni problem su zločini domaćeg nasilja pošto su često nevi-

8 Radulović, op. cit.88.

9 Radulović, op. cit. 90.

10 Radulović, op. cit. 97.

11 Spasić, I. (2004), *Sociologija svakodnevnog života*, Beograd, Zavod za udžbenike. str. 290.

12 Radulović, op. cit. 12.

dljivi, prekriveni univerzalnim razlogom koji institucije celog sveta koriste da ne intervenišu, a to je navodna nepovredivost privatnosti, kuće, porodice, doma, a u stvari neprikosновенosti položaja muškaraca u porodici¹³. Ono što se s omalovažavanjem naziva „kućnom prepirkom“, ostavlja međutim često trajne fizičke posledice, slomljene kosti, defomisano lice, trajne patnje, osećaj manje vrednosti i sramote, a ponekada ima za rezultat i smrtni ishod u vidu ženoubistva, femicida¹⁴. Femicid se nalazi u sistemu kontinuiranog muškog nasilja u koji se ubraja seksualno, partnersko i porodično nasilje, serijsko i masovno nasilje tokom rata, i mnogi drugi oblici muškog nasilja prema ženama.

Aktuelna filozofska i sociološka razmišljanja sadrže zavodljivu misao da danas svako, i individualno i grupno, treba da od svog života napravi priču, praktično da smisli svoj sopstveni identitet. Izgradnja identiteta, kako ga Gofman¹⁵ naziva, insceniranje „sebe“, u tom istom smislu predstavlja jedan od krucijalnih načina funkcionisanja i individualnog predstavljanja.

Ovo, (kao i slična istraživanja), spadajući u taj domen ženskog artikulisanja ženske problematike, predstavlja to insceniranje sebe, koje se odnedavno naziva i ženskim političkim narativom. Ženski narativ ima za cilj da se uoče problemi sa kojima se susreću žene, viđeni ženskim očima, kao i oni pravi putevi i oni efikasniji načini koji omogućuju da se oni reše i time da snovi o boljem, nenasilnom, nediskriminativnom društvu, postanu realnost. Zato je danas možda više nego ikada neophodan tzv. „ženski (politički) narativ“ jer je jasno da ko nema svoj lik nosiće nimalo udobno tuđe, nametnuto naličje, u konkretnom slučaju zataškavanje i umanjivanje nasilja nad ženama. Sopstveni ženski narativ je i preduslov, ali i rezultat rodne ravnopravnosti, koji se ogleda u obliku specifičnog intelektualnog vlasništva nad sopstvenim društvenim i političkim položajem žena, ženskim ulogama i mestima u procesima društvenog razvoja, ženskim ciljevima, metodama i rezultatima, kao okvirima postojanja i funkcionisanja žena i muškaraca.

Jedna od prvih postavki ženskog političkog narativa je, da nije biologija ono što potčinjava žene, nego se, kako navodi Elizabet Gros¹⁶ društvo organizuje tako da daje primarno značenje biologiji i biologiju uzima za argument, alibi, dokaz. Režim normalnosti poznaje u današnjim društvima kako smatra Džudit Batler¹⁷, dva ključna mehanizma subjektifikacije, rigidnu normativnost i fleksibilnu normalizaciju. Rigidna normativnost oslanja se na biologiju kao navodno neizbežnu i nepromenljivu sudbinu koja u društvenim okvirima ograničava i diskriminiše

13 Mršević Z., Analiza izveštavanja medija o nasilju nad ženama u 2012. godini, 90 – 102. Ed., Macanović S., *Godišnji Izveštaj Opservatorije za praćenje nasilja prema ženama 2012*. Autonomni Ženski centar, Beograd. 2013

14 Mršević Z., Ženoubistvo i samoubistvo ubice. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol. 51, 3:69:84. 2013

15 Gofman Erving, 2000, Kako se predstavljamo u svakodnevnom životu, Geopetika, Beograd. str 16.

16 Gros Elizabet, 2005, *Promenljiva tela*, Centar za ženske studije, Beograd. str. 40

17 Batler Džudit, 2012, Psihički život moći, teorija pokoravanja, Centar za medije i komunikaciju. Boograd. str 89.

žene, odbacujući i sankcionišući kao „nenormalno“ sve što odstupa od stereotipne predstave o tome kako „prava“ žena „normalno“ treba da se ponaša, izgleda, radi, misli, želi, privređuje, govori. Takvo društvo rigidne normativnosti predstavlja, kako Burdije smatra, jednu vrstu totalne ustanove koja stalno socijalizuje polno određene razlike. Habitus se gradi prema osnovnoj razlici na muško/pravo/jako itd, žensko/krivo/nejako i sl. Taj habitus za potčinjavanje nije upisan u prirodu, već mora biti konstruisan pomoću dugog rada socijalizacije¹⁸ u kojem i nasilje nad ženama ima značajnu ulogu.

Institucije pomoću kojih su žene tradicionalno kontrolisane, kako navodi Edrijen Rič – patrijarhalno majčinstvo, ekonomska eksploatacija, nuklearna porodica, sveprisutnost muškog nasilja nad ženama – pojačavane su putem zakonodavstva, religijskih zapovesti, medijskih prezentacija pa i pokušajima cenzure¹⁹, odnosno pokušajima umanjivanja i obezvređivanja, do totalne negacije postojanje ma kojeg od pomenutih represivnih mehanizama.

Ali osim habitusa potčinjavanja i institucija patrijarhata koje socijalizuju žene kao građanke drugog reda, nad kojima se nasilje vrši još uvek bez prave sankcije i adekvatnog institucionalnog odgovora, mora se pomenuti da istovremeno savremeno društvo nudi visoko pozitivno vrednovanje preuzimanja samostalne odgovornosti za sopstveni život i njegovo usmerenje u skladu sa principom fleksibilnosti²⁰. Ako je priroda rodnog identiteta suštinski performativna što znači konstruisana, onda sva ograničenja repertoara (porodična, profesionalna, politička i sl) čini se, predstavljaju samo pritisak²¹, teret kojega je teško odbaciti, čak i onda i onima koje jasno uviđaju njegovu nepravednu, diskriminišuću prirodu i nužnost emancipacije.

Proces izgradnje ženskog političkog narativa je dakle, konitnuiran i rezultira u formiranju pozitivne, aktivno izgrađene slika o sebi koja doprinosi učvršćivanju samopoštovanja. Tek ta (samo)svesno samoizgrađena slika o sebi rezultira jasno artikulisanim i profilisanim ličnim i političkim identitetima i stavovima. Oni se pak, neprestano izgrađuju i ostvaruju kroz procese među kojima Halpern²² posebno izdvaja kao neizbežne proces saznavanja (npr. dobrih praksi, ali i efikasnih načina demaskiranja, raskrinkavanja loših, diskriminatornih), proces divljenje (npr. inspirativnim likovima i dostignućima), ali i neprekinute procese učenja i usvajanja efikasnih modela (na primer, posebno onih koji predstavljuju efikasne institucionalne reakcije na nasilje nad ženama).

18 Burdije Pjer, 2001, *Vladavina muškarca*, Univerzitet Crne Gore, Podgorica. str. 12.

19 Rich Adriene, 2002, *Prisilna herteroseksualnost i lezbejska egzistencija*, Kontra, Zagreb. str. 23.

20 Kalender Ute, 2013, *Queer u Nemačkoj*, 187 – 206. *Queer u Europi, suvremene studije*, Ed, Downing Lisa & Gillett Robert. Udruženje Zagreb Pride, Zagreb.

21 Butler Džudit, 2012, *Psihički život moći, teorija pokoravanja*, Centar za medije i komunikaciju. Beograd. 151

Butler Džudit, op.cit.

22 Halpern Katrin, 2009, *Identitet (i), pojedinac, grupa, društvo*, Clio, Beograd, str.6

Na ženskom analitičkom narativu zasniva se i sledeći korak izgradnje narativnog zahteva da nadležni državni organi preispitaju odgovornost i preuzmu odgovarajuće sankcije prema zaposlenim u institucijama koji nisu reagovali na odgovarajući način na prijavu muškog nasilja nad ženama, imajući u vidu da su ponekad upravo njihovi propusti u radu doveli do ubistva žena²³. S obzirom na to da se trend ubistava žena od strane njihovih partnera ili članova porodice nastavlja, potrebno je preduzimanje sistemskih mera kako bi se otkrili i prevenirali rizici i posledice. Mere minimalno uključuju obavezu nadležnih državnih organa da po službenoj dužnosti proveravaju bezbednosne rizike i izrađuju bezbednosni plan za žene, kao i uvođenje hitnih mera zaštite. Republika Srpska (baš kao i Bosna i Hercegovina, ali i Republika Srbija²⁴), preuzela obavezu da s dužnom pažnjom spreči, istraži, kazni i obezbedi nadoknadu za dela nasilja obuhvaćena Konvencijom Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici²⁵. Ova se odredba odnosi na sve nadležne državne organe, zvaničnike, službenike, ustanove i druge aktere. Narativ ovog istraživanja nudi argumente za postojanja niza pravno institucionalnih nerešenih problema muškog nasilja nad ženama, kao i preporuke puteva i načina čijom primenom može da se prekine dugotrajnost te situacije.

O projektu

Zakonska regulativa Republike Srpske koja tretira žrtve porodičnog nasilja

Projekat „Zakonska regulativa Republike Srpske koji tretira žrtve porodičnog nasilja“ se realizovao u saradnji sa nevladinom organizacijom „Lara“ iz Bijeljine.

Glavni cilj ovog projekta je adekvatnija primjena Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u RS i Porodičnog nasilja RS.

U trenutnom socijalnom, političkom i kulturnom kontekstu u Bosni i Hercegovini, negativne posledice siromaštva i tranzicije najviše osjećaju žene. Posebno su ugrožene žene srednje životne dobi i niskih stručnih kvalifikacija jer upravo one, prve ostaju bez posla nakon privatizacije preduzeća. U toj starosnoj dobi, male su im šanse da pronadju novo uposlenje tim više što je u BH visoka stopa nezaposlenosti. S druge strane siromaštvo u porodici najviše pogađa žene jer osim prisutnog siromaštva trpe i frustracije svojih muževa zbog nezaposlenosti i niskog životnog standarda, koji svoju nemoć i nezadovoljstvo kompenzuju iskalkujući se uglavnom na vlastitim ženama tj. u okviru svojih porodica.

Oduvjek je u tradicionalno- patrijarhalnoj sredini kao što je BiH učešće žena u politici bilo malo. Prije izbora, na izbornim listama političkih stranaka one su zastupljene uglavnom u minimalnom, zakonom propisanom procentu od 30%, ali nakon izbora taj broj drastično bude smanjen, odnosno mali je broj žena koje

23 Beograd, 19. 12. 2014. - Mreže Žene protiv nasilja

24 Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori, br. 12/2013

25 Mart 2011.

budu izabrane u zakonodavnu i izvršnu vlast. Dovoljno je reći da je u BiH, do sada, rijedak slučaj da je žena liderica neke političke partije i sl. Taj omjer je veoma važan u BiH jer sve promjene se dešavaju isključivo političkim putem. Dodatni problem predstavljaju same žene političarke koje su često samo prividno predstavnice žena, a stvarno predstavljaju samo broj koji ispunjava zakonom predviđenu minimalnu kvotu i ne zastupaju interese žena. Sva imovina se uglavnom vodi na muškarcima (očevima, muževima, sinovima i braći) tako da žene nemaju jednak pristup izvorima finansiranja jer npr. sve ozbiljnije kreditne linije zahtjevaju vlasništvo aplikanta nad odgovarajućom nepokretnom imovinom.

U kulturnom kontekstu naše sredine, žena se uvijek prikazuje kao majka, do-maćica, sestra ili ljubavnica. Ako bi se radila analiza školskih udžbenika i literature od fotografija do tekstova, naišli bi samo na gore navedene uloge žena a nikako na uspješnu, poslovnu ženu ili intelektualku. Tako da se od malih nogu pripremaju buduće žene za uloge koje su im društveno nametnute očekujući od njih da ih prihvate. Sve mimo toga je rizično da će biti društveno neprihvatljivo odnosno izvrgnuto podsmjehu i cinizmu sredine u kojoj živimo.

Većina građana nije upoznata sa definicijom ili sa obimom ljudskih prava, a diskriminacija na osnovu pola je široko rasprostranjena na svim nivoima i u svim segmentima društva u BiH. Ovo je posebno izraženo u malim i nerazvijenim opštinama. Kombinacija patrijarhalne tradicije, socijalnog i ekonomskog siromaštva, ratnih trauma i niskog obrazovanja predstavlja prepreku mnogim ženama i mladim djevojkama da uživaju čak i osnovna ljudska prava.

Bez obzira na pozetivne promjene u zakonodavstvu (Zakon o ravnopravnosti polova, Zakon o zaštiti od porodičnog nasilja, Porodični zakon, Krivični zakon i dr.) položaj žena na terenu je ostao gotovo nepromjenjen jer suštinske promjene u svijesti ljudi nema, odnosno ima je veoma malo, čak i kod samih žena. Kršenje ženskih ljudskih prava je prisutno pogotovo kod nasilja u porodici. I ako sada u Bosni i Hercegovini postoje zakoni koji na prvi pogled štite ženska i dječija ljudska prava, to je samo na prvi pogled jer suštinski to nije baš tako.

Bosna i Hercegovina je država čiji su građani zaštićeni najvišim nivoom standarda zaštite ljudskih prava. Ustav BiH i Ustavi oba entiteta sadrže članove u kojima se eksplicitno zabranjuje diskriminacija na osnovu pola. Na osnovu Ustava i međunarodnih standarda koji su direktno inkorporirani u Ustav doneseni su i Lex specialis-i, dakle posebni zakoni koji zabranjuju diskriminaciju po osnovu pola. Zakon o ravnopravnosti polova donesen je u maju 2003. godine, a njime se u XVIII poglavlju uređuje, promovise i štiti ravnopravnost polova i garantuju jednake mogućnosti za oba pola u javnoj i privatnoj sferi života. Posebno bih istakla Poglavlje XI (Zabrana nasilja), gdje se po prvi put u domaćoj zakonskoj legislativi zabranjuje svaki oblik nasilja po osnovu pola, a u Poglavlju XVII su za svaki oblik kršenja predviđene i kaznene odredbe koje se preduzimaju po službenoj dužnosti. Krivičnim zakonima oba entiteta uvedeni su članovi zakona koji nasilje u porodici tretiraju kao krivično djelo za koje se postupa po službenoj dužnosti. U oba entiteta takođe je donesen Zakon o zaštiti od nasilja u porodici i na osnovu ovih zakona i podzakonskih akata kojima je razrađen sistem provedbe zaštitnih mjera predviđenih ovim zakonima, a sve u cilju što bolje zaštite žrtava porodič-

nog nasilja. Takođe ne nivou države BiH i na nivou entiteta osnovane su Agencije za ravnopravnost polova i Gender centri kao mehanizmi zaštite i osiguranja ravnopravnosti polova. Donesen je i Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine (GAP) kojim su predviđene aktivnosti koje je potrebno preduzeti kako bi Bosna i Hercegovina ispunila jedan od brojnih uslova za ulazak u Evropsku uniju, odnosno kako bi ispunila svoje obaveze u oblasti poštovanja ljudskih prava.

Kada pogledamo zakonsku regulativu koja je u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima na snazi, neupućene osobe bi bile ubijedene da je naša država postigla visok nivo poštovanja ljudskih prava i da su njeni građani potpuno zaštićeni od diskriminacije na osnovu pola.

Ipak, situacija nije ni blizu onakvoj kakvom se na prvi pogled čini. Duboko ukorijenjene patrijarhalne norme i dalje sprječavaju primjenu donesenih zakona, naročito u institucijama vlasti koje bi trebale te zakone primjenjivati.

Brojne nevladine organizacije koje se bave pitanjem zaštite ljudskih prava, sa posebnim akcentom na ženska ljudska prava, najviše ukazuju na probleme u primjeni zakona i na nepostojanje političke volje u društvu da se situacija promjeni.

Veoma često se stiče utisak da su brojni zakoni doneseni samo da budu „na broju“, a da institucije države koje su dužne da ga primjenjuju nisu nikad ni imale tu namjeru.

Nevladin sektor ukazuje na osnovu brojnih primera da je država donijela potrebne zakone samo da bi zadovoljila formu, odnosno da ne postoji stvarna volja svih učesnika u procesu zaštite žena žrtava porodičnog nasilja da te zakone sprovedu u djelo.

Isti slučaj je i sa drugim zakonima koji štite ravnopravnost polova, a posebno sa Zakonom o ravnopravnosti polova koji je donesen još 2003. godine. Još uvijek je mogućnost primjene njegovih pojedinih odredbi pod velikim znakom pitanja. Glavne posljedice ovih problema su:

- Zakoni koji se ne mogu primjeniti jer nemaju daljeg uporišta u lancu od zakonodavne do izvršne vlasti kao ni do institucija
- Zakoni koji u stvarnosti ne sakcionišu nasilnika zbog ostavljenih mogućnosti koje ne štite žrtvu (npr. Porodični zakon i ranije opisana mogućnost povratka roditeljstva kod silovanja)
- Preblage kazne za nasilnike kao dio sudske prakse
- Nepostojanje programa podrške za žrtve porodičnog nasilja
- Nepostojanje stvarne pravne zaštite i sigurnosti za žrtve porodičnog nasilja dovodi do najteže posljedice ovog stanja, a to je težak položaj žrtava porodičnog nasilja i nepostojanje suštinskih promjena u dijelu smanjenja i suzbijanja porodičnog nasilja na državnom nivou

Sve ovo stvara nesigurno okruženje za žrtve ali ujedno na jedan način i ohrabrenje nasilniku jer što god da uradi biće mu „oprosteno“. Poznata je činjenica da i kad se izriče neka sankcija ona je po pravilu najblaža, uglavnom opomena ili pak novčana kazna, koja za nasilnike ne predstavlja prepreku da nastave sa nasilje. Opomene se izriču uobičajeno kada je prvi put izvršeno nasilje a ako je u pitanju nasilnik koji je u više navrata ponovio nasilje onda je to novčana kazna. U tom slučaju nasilnik će na uštrb porodice platiti kaznu ili pak platiti svoje

zadovoljstvo bez problema, umjesto da mu se izrekne mjera društveno korisnog rada ili zatvorska kazna jer su te kazne efikasne- zato što ih na svojoj koži osjeća nasilnik.

Crna hronika je sve više ispunjena tekstovima o brutalnim scenama nasilja u porodici. Ako tome dodamo i ekonomsku ovisnost od nasilnika, te su prinudene da ostaju u takvoj zajednici, jer žene žrtve porodičnog nasilja jako teško mogu da ostvare uposlenje po bilo kom osnovu (uposlenje ili samouposlenje), dolazimo do činjenice da se žrtve porodičnog nasilja i u 21. vijeku nalaze i dalje u teškom položaju. Jedan od glavnih uzroka loših zakona leži u prepisivanju od drugih zemalja a uz to se uopšte ne vodi računa o razlikama između tih država i naše od pravnog uređenja, stepena razvijenosti države, mentaliteta njenih građana, naslijeđu... već se pokušava "ugoditi" međunarodnim tijelima koji traže od BiH da ispunji puno poštovanje ljudskih prava uključujući i ženska i dječija ljudska prava. Drugi ključni uzrok je parcijalno rješenje koje samo po sebi nekada je dobro, a nekada je potpuno neprimjenljivo jer ako ono nije dio lanca onda je ne održivo, npr. kao što je bilo u Zakonu o zaštiti od porodice kada su uvedeni Alimentacioni fondovi kao vid naplate od nasilnika koji izbjegava plaćanje alimentacije, ali kod nas ne postoje ti alimentacioni fondovi te je naplata preko njih nemoguća! Dakle nedostaje strateški pristup u suzbijanju ove pojave multidisciplinarnim odnosom prema istoj.

Sledeći razlog leži u još uvijek duboko ukorjenjenim partrijahalnim stavovima o mjestu i ulozi žene i svaka promjena njenog položaja od porodice (u tom slučaju još uvijek je nasilje u porodici stvar pojedinca a na ženi je da očuva brak po svaku cijenu) do društva (najbolji primjer je Izborni zakon BiH, dakle minimalna zakonska kvota drugog pola koja se naravno odnosi na žene je 30% a on se koristi koristi kao maksimum i to na listama samo prije izbora a nikako nakon izbora) stvara veliki otpor i kod onih koji pišu i sprovode zakone u našoj državi jer ne treba zaboraviti da su i oni dio društvenog miljea ove države! Dakle sve ove promjene su dug proces a kada se tome doda i tranzicija i prateće siromaštvo, onda to svakako doprinosi haosu i usporavaju sve pozitivne procese.

Ovim projektom želimo ukazati i na loše efekte sudske prakse koja ublažava sankcije prema nasilnicima nasilnike kažnjava umjesto da štiti žrtve.

Osim ovog problema, žrtve porodičnog nasilja susreću se i sa problemima u vezi pravne pomoći i zastupanja pred sudom. Naime zbog loše materijalne situacije žrtve porodičnog nasilja su uskraćene za kvalitetnu pravnu pomoć jer nisu u mogućnosti da plate dobre advokate jer su njihove usluge skupe. Ono što im se nudi je besplatna pravna pomoć, u pojedinim opštinama u okviru opštinske administracije. Međutim, ta pravna služba je needukovana iz oblasti nasilja u porodici a često i nesenzibilisana. Tako da osim što nemaju besplatno zastupanje pred sudom, žrtve ne dobiju ni adekvatne savjete i informacije, uglavnom sve se svodi na paušalno napisanu tužbu za razvod braka i/ili počinjeno nasilje. Žrtve ostaju uskraćene za informacije o njihovim zakonskim pravima kao i mogućoj zaštiti, npr. nerijetko žrtve i ne znaju za mogućnost Privremene mjere dodjele starateljstva i u slučajevima kada nasilnik onemogućuje bilo kakvu komunikaciju između majke i djece, čak i kad je nasilan prema djeci jer niti pravna služba niti

službeni organi (Centri za socijalni rad, policija, tužilaštvo) nisu upoznali majku žrtvu sa ovom mogućnostima.

Projektni ciljevi

Glavni cilj ovog projekta je adekvatnija primjena Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u RS i Porodičnog nasilja RS.

Adekvatnija primjena postojećih zakona je jedan od ključnih uslova za poboljšanje položaja žrtava porodičnog nasilja u RS. Da bi smo došli do nje, potrebno je prvo istražiti efekte postojeće sudske prakse, izvršiti duboku anлізу primjene Porodičnog zakona RS i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u RS, a zatim podići svijest kod glavnih aktera uključenih u implementaciju tih zakona. Na taj način omogućićemo bolju zaštitu žrtava, doprinjeti njihovom ohrabrenju da prijave nasilje i njihovoj sigurnosti što će doprijeti i poboljšanju kvaliteta njihovog života. Adekvatnijom primjenom zakona ujedno djelujemo preventivno na nasilnike što će u konačnici dovesti do smanjenja nasilja.

Podcilj 1. ovog projekta je vršenje sveobuhvatne analize primjene Porodičnog zakona RS i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u RS i izrada preporuka. Preporuke su bazirane na odbrani hipoteze da se ne primjenjuju u potpunosti postojeće zakonske mogućnosti zaštite žrtava porodičnog nasilja koje pružaju zakoni RS. Sveobuhvatni analitički osvrt u cilju bolje primjene zakonodavstva do sada niko nije radio na ovaj način, jer se bazira na istraživanju sekundarnih i primarnih podataka o primjeni zakona i o efektima postojeće sudske prakse.

Koliko je postojeća zakonska regulativa efikasna najbolje će svjedočiti istraživanje o njegovoj efektivnosti odnosno uticaju na žrtve i nasilnike. Svakako ovim istraživanjem obuhvatićemo i postojeću sudsku praksu kako bi argumentovali našu hipotezu da postojeća sudska praksa i zakonodavstvo ne teretiraju nasilje u porodici na adekvatan način odnosno da njihovi efekti ne djeluju niti preventivno na nasilnika niti adekvatno sankcionišu nasilje.

Ovim istraživanjem odgovorićemo na pitanja: „Da li je glavni problem loše primjene postojećeg zakonodavstva u nesenzibilisanom stavu samih aktera koji su uključeni u implementaciju ovih zakona? Zbog čega je važna primjena Privremene mjere za dodjelu starateljstva? Zašto je važna primjena zaštitnih mjera?“. Ovo su samo neka od pitanja na koja ćemo potražiti odgovor je svrha zakona nije samo da se donesu već i da se sprovedu, kako bi njihove zakonske odredbe doprinjele suzbijanju te pojave, u ovom slučaju nasilja u porodici. Zbog toga je važno istražiti uticaj ovih zakona i sudskih praksi i na žrtve i na nasilnike kako bi dokumentovano mogli zastupati interese žrtava. Dakle radom na terenu, direktno sa žrtvama, došli smo do spoznaje da se postojeći zakoni ne primjenjuju i da žrtve često nisu upoznate sa svim zakonskim pravima i mogućnostima.